

tate conjungi possint. Quinto addere possumus, inter beatos inveniri aliquos omnino æquales in gratia, et visione beata, non solum in essentia visionis, vel gratiæ, sed etiam in gradu, ut de pueris decedentibus cum solo baptismo, et de sanctis innocentibus videtur certum, ergo majori ratione substantiæ separatæ poterunt esse in essentia specifica omnino similes. Et sexto addi potest, quod valde verisimile est, cum Deus præcivisset per scientiam conditionatam, ex multis speciebus angelicis aliquos fuisse damnandos, non illos tantum in talibus speciebus produxisse, sed alios etiam, quos præsciebat, fore salvandos, si crearentur, ne tota aliqua species periret, id enim ad divinam providentiam, et misericordiam multum pertinere videtur, ut sensit Augustinus, in Enchirid., cap. 29. Et consequenter, etiamsi in multis aliis speciebus præsciret Deus, plures esse salvandos, si omnes crearentur, non propterea debuit unum tantum creare, cum perseverantia de uno præscita aliis nocere non debeat, et plurium similium beatitudo, cæteris paribus, divinam gloriam augeat.

17. *Solvuntur contraria argumenta in numero decimo quarto ad primum.*—Denique conjecturæ contrariæ non videntur tanti momenti, quanti præcedentes. Ad primam igitur respondetur, licet ordo specierum, seu per se sit ex suo genere perfectior, quam ordo per accidens, seu individuorum, non ideo solum priorem ponendum esse in Angelis, quia, ut dixi, perfectio multitudinis, seu corporis mystici non consistit in uno solo modo perfectionis, etiamsi melior, seu major sit, sed in varietate, et complemento omnium, cum sufficientia singulorum. Addi etiam potest, licet ordo specierum sit magis per se, et ex suo genere nobilior, nihilominus in particulari potest in aliquo excedere aliqua multiplicatio individuorum multiplicationem, et numerum æqualem specierum, ut numerus duorum Seraphim, etiam ejusdem speciei esse ponantur, est absolute perfectior materialiter, seu entitative, quam similis numerus ex uno Seraphim, et altero Cherubim conflatus. Unde si non fuisset numerus Angelorum, vel Seraphinorum aliunde augendus, melius esset, duo Seraphim ejusdem speciei, quam unum tantum cum uno Cherubim creare. Itaque utraque multiplicatio habet suam perfectionem, et se habent aliquo modo sicut excedens, et excessum, et ideo in utraque per se spectata in tali genere entium sufficiens ratio invenitur, ob quam fieri poterit, nec debuerit propter aliam omitti.

18. *Ad secundum.*—Ad secundum negatur antecedens, quoad particulam exclusivam, si universaliter de omnibus individuis intelligatur, ut in argumentum accipi debet, ut non procedat ex puris particularibus. In solis ergo speciebus rerum corruptibilium habet locum illa peculiaris causa postulans multiplicationem individuorum propter conservationem speciei. Ex qua solum inferri potest, non esse tam necessariam talem multiplicationem in substantiis immaterialibus, sicut in materialibus, ut recte animadvertit Ferrariensis, 2 contr. Gent., dicto capit. 93, circa rationem 3. Inferri etiam potest, multiplicationem individuorum in substantiis immaterialibus non posse fieri per generationem, vel per emanationem unius individui ab alio individuo, sicut sit in speciebus corruptibilibus. Inde tamen non sequitur, non posse individua illarum substantiarum altiori modo multiplicari, scilicet, immediate ab ipso creatore, a quo solo producibiles sunt, ac proinde simul, quia nulla ratio successione intercedit, cum creator tam facile possit plura simul, sicut unum creare, et conservare. Ac denique licet desit illa conservandi species, non deest multiplex alia convenientia, ob quam isto etiam modo Angelos multiplicare oportuit, ut ex dictis constat, et magis ex sequenti solutione declarabitur.

19. *Ad tertium.*—Ad tertiam sumptam ab exemplo cælorum respondetur imprimis, id, quod assumitur, exploratum non esse: nam de differentia specifica inter omnia cælestia corpora, magna est inter philosophos controversia. Et quamvis ipsa corpora integra esse diversarum specierum, et similiter planetas specie differre, probabile sit, de stellis firmamenti non est improbabile, vel omnes, vel saltem plures esse ejusdem speciei, quia nec repugnat, nec ex effectibus aliud constat. Deinde dicimus esse longe diversam rationem de corporibus, et spiritibus: nam in corporibus distinctio individuorum fit media quantitate, et in corporibus inanimis, et homogeneis, ut ex majori parte sunt cæli, multitudo individuorum consistit in partium discontinuatione, et ita in corruptibilibus corporibus per divisionem partium quantitativarum ordinariæ fit. Quia ergo corpora incorruptibilia incapacia sunt talis divisionis, et nativa unio, et continuatio partium ad majorem ipsorum perfectionem pertinet, ideo in eis non est ita necessaria, vel conveniens individuorum multiplicatio, sed hæc per magnitudinem corporis,

et per potentialem multitudinem similarium partium unitatum suppletur. In rebus autem spiritualibus distinctio numerica non consurgit ex divisione continui, sed ex natura talium entitatum, et ideo in illis multo major ratio talis multiplicationis reperitur. Denique intercedit notanda differentia inter cælos, et angelicos spiritus: nam cæli non ita sunt propter se creati, sicut Angeli, cæli enim creati sunt præcipue propter hujus universi integritatem, et propter necessitatem influentiæ illorum ad generationem inferiorum corporum, quæ tandem ad prædestinatorum numerum complendum ordinata sunt. Et ideo in tanto numero creati sunt, quantum ad illum finem necessarius, et sufficiens fuit. At vero substantiæ spirituales sunt multo aliter per se intentæ, et

immediate ad laudem, et gloriam Dei ordinatæ, et ideo in eis non tantum species, sed etiam individua sunt per se intenta ad perfectionem universi, sicut de individuis speciei humanæ dixit D. Thomas, 1 p, q. 23, art. 7, et ideo numerus etiam individuorum in speciebus angelicis non limitatur ex utilitate aliqua, vel necessitate ad finem extrinsecum, quia licet multa sint, omnia, et singula sunt aptissima ad laudandum Deum, et quo plura fuerint, eo magis gloriam Dei augent, cæteris paribus, ideoque solus Deus per consilium voluntatis suæ potest illi numero certum terminum præfigere: nulla autem ratio invenitur, cur non potius aliquam proportionatam multitudinem, quam singularitatem individuorum in illis etiam speciebus elegerit.

FINIS LIBRI PRIMI DE ANGELORUM NATURA.

INDEX CAPITUM LIBRI SECUNDI

DE INTELLECTIVA POTENTIA ANGELORUM, NATURALIQUE COGNITIONE.

CAP. I. <i>Utrum Angelus intellectu, et actu a seipso distinctis indigeat.</i>	CAP. IX. <i>Utrum Angelus per species sibi inditas possit futura cognoscere.</i>
CAP. II. <i>Quod sit adæquatum objectum specificans angelicum intellectum.</i>	CAP. X. <i>Utrum Angelus futura singularia per inditas species cognoscat.</i>
CAP. III. <i>Utrum Angeli speciebus intelligibilibus indigeant.</i>	CAP. XI. <i>Cur Angeli sicut vident res præsentis, non videant futuras.</i>
CAP. IV. <i>Quomodo Angelus seipsum, et omnia, quæ in eo sunt, videat.</i>	CAP. XII. <i>Quomodo Angeli per species inditas certo cognoscant res præteritas.</i>
CAP. V. <i>Utrum Angelus alios per suas essentias, vel per species cognoscat.</i>	CAP. XIII. <i>Utrum Angelus per species inditas naturalia omnia possibile cognoscere valeat.</i>
CAP. VI. <i>Quomodo Angeli res materiales singulares cognoscant.</i>	CAP. XIV. <i>Utrum Angelorum species universales sint, vel particulares.</i>
CAP. VII. <i>Utrum species Angelorum ab ipsorum intellectu, an a solo Deo efficiantur.</i>	CAP. XV. <i>Utrum Angeli quo superiores, eo per species universaliores intelligant.</i>
CAP. VIII. <i>Utrum Angelus concretas habeat species rerum omnium naturaliter existentium.</i>	CAP. XVI. <i>Quomodo varietas specierum universalium diversis Angelis conveniat.</i>

- CAP. XVII. *Utrum Angeli naturaliter habeant inditam speciem Dei propriam.*
- CAP. XVIII. *Utrum Angelus per suam substantiam naturaliter DEUM cognoscat.*
- CAP. XIX. *Utrum Angelus distinctis actibus se, et Deum per suam substantiam cognoscat.*
- CAP. XX. *Qualem Dei cognitionem possit Angelus per species aliorum effectuum comparare.*
- CAP. XXI. *Utrum unus Angelus internos actus voluntatis alterius cognoscat.*
- CAP. XXII. *Variæ opiniones contra resolutionem superioris capitis rejiciuntur.*
- CAP. XXIII. *Cur Angeli alienæ voluntatis actus cognoscere non possint.*
- CAP. XXIV. *Objectionibus contra rationem positam occurritur.*
- CAP. XXV. *Utrum non tantum actus voluntatis, sed etiam intellectus sint Angelis occulti.*
- CAP. XXVI. *Utrum Angeli per signa sensibilia, vel spiritualia loquantur.*
- CAP. XXVII. *Utrum Angelus nihil efficiendo in audiente actus suos cæteris manifestet.*
- CAP. XXVIII. *Confirmatur præcedens resolutio, et difficultates enodantur.*
- CAP. XXIX. *Utrum res supernaturales sub naturali objecto intellectus angelici comprehendantur.*
- CAP. XXX. *Utrum Angeli naturaliter cognoscant effectus supernaturales quoad modum.*
- CAP. XXXI. *An naturalis omnium Angelorum cognitio per proprias species comprehensiva sit.*
- CAP. XXXII. *Utrum Angeli componendo, ac dividendo cognoscant.*
- CAP. XXXIII. *Utrum in Angelis cognitio per discursum inveniatur.*
- CAP. XXXIV. *Utrum Angeli semper actu considerent omnia, quæ in actu primo cognoscere possunt.*
- CAP. XXXV. *Utrum Angelus necessario semper sit in aliquo actu intelligendi.*
- CAP. XXXVI. *Utrum Angelus extra se aliquid necessario cognoscat.*
- CAP. XXXVII. *Utrum Angelus possit plura simul per unum, vel plures actus intelligere.*
- CAP. XXXVIII. *Utrum in Angelis sint habitus intellectuales, connaturales, vel acquisiti.*
- CAP. XXXIX. *Utrum in Angelorum mentibus veritas, et falsitas reperiatur.*
- CAP. XL. *Utrum Angelis sit cognitio matutina, et vespertina, et quid utraque sit.*

LIBER SECUNDUS.

DE INTELLECTIVA POTENTIA

ANGELORUM, ET DE OMNIBUS, QUÆ AD NATURALEM EJUS COGNITIONEM PERTINENT.

Consecutio tractandorum. — In superiori libro simul cum essentia substantiæ Angelorum, et attributis omnibus, quæ illam proxime concernunt, causas etiam eorum declaravimus, quamvis de illorum creatione nonnulla in sequentem tractatum remiserimus, quæ in libro illius primo, capite sexto, complebimus. Nunc ergo de aliis eorum proprietatibus dicendum sequitur. Solent autem theologi, præsertim divus Thomas, prius de loco, et motu Angelorum, quam de superioribus facultatibus disputare, fortasse quia ut ab universalioribus, et quæ majorem convenientem cum rebus physicis habere videntur, ad altiora progrediuntur. Nihilominus tamen nobis visum est, hanc partem de facultatibus, seu proprietatibus Angelorum ad tria capita revocare, scilicet de intellectu, voluntate, et potentia motiva tam sui, quam aliorum, seu (quod perinde est) de potentia operativa ad extra. Sic enim tractantes de Deo similia attributa positiva ad illa tria reduximus, scientiam, voluntatem, et potentiam: eandem ergo partitionem Angelis adaptamus, quia purum gradum intellectualem Dei participant, et per eandem participationem eadem habent attributa positiva, quæ per modum operarivarum facultatum intelliguntur. Incipimusque ab intellectu, quia nobilior est, et deinceps de voluntate dicemus, et postea de potestate, quia etiam in hoc Angeli Deum imitantur, quod nihil nisi per intellectum, et voluntatem operantur. Et consequenter ibi etiam dicemus de illorum motu locali, quia est actus illius potestatis, ac subinde de termino ejus, qui est ubi, seu locus.

Oportet autem ulterius advertere, sicut Angelus, et anima in gradu intellectuali aliquo modo conveniunt, ita etiam multa de intelligendi facultate, ejusque objecto, et actibus, ac principiis ad illos necessariis utrisque commu-

nia disputari, et eandem fere rationem in utrisque habere. Quæ igitur hujusmodi fuerint, non erunt ex professo in præsentis tractatu disputanda, sed in tractatum de Anima rejicienda sunt: et de his tantum, quæ propria fuerint Angelorum, seu specialem rationem in eis habuerint, ex professo dicemus. Præsertim vero de his, quæ aliquo modo rationis naturalis discursum excedunt, nisi principiis fidei juvetur, nam de aliis, quæ mere naturalia sunt, quæ, in disput. 35 Metaphysicæ, sect. 4, diximus, sufficere posse videntur: quæ tamen ex propriis locis, et principiis theologicis pendent, magis in præsentis confirmabimus, ac declarabimus.

CAPUT I.

UTRUM ANGELUS POTENTIA, ET ACTU A SUA SUBSTANTIA DISTINCTIS AD INTELLIGENDUM INDIGEAT?

1. *Supponenda.* — Suppono imprimis, Angelos esse pure intellectuales in natura sua. Hoc in superiori libro satis declaratum, et probatum est. Dico autem *pure*, ut excludam ab Angelis omnem inferiorem cognoscendi modum, quia non habent sensus, cum corpora non habeant, et præter sensus non est alius modus cognoscendi, nisi per intellectum. Unde suppono secundo esse in Angelis facultatem intelligendi et principalem, et proximam. Quia cum intelligere sit actus vitæ, actionem requirit. At vero actio sine dictis principiis esse non potest, quia ad agendum necessaria est virtus principalis, quæ est veluti radicale principium ex parte agentis, et virtus proxima, quæ ipsam actionem aliquo modo intime attingat, ut in Metaphysica, disp. 7 et 8, latius dictum est. An vero hæc duæ facultates in re sint distinctæ, necne, in illa disputatione octava, sectione

tertia, late tractatum est, ubi partem affirmantem veram esse regulariter in creaturis, resolvimus.

2. *Prima conclusio.* — *Intellectus angelicus est a substantia Angeli distinctus.* — *Rejicitur Durandus.* — His positis dico primo. Præter substantiam, quæ in rebus spiritualis est principale intelligendi principium, datur in Angelis intellectus, quæ est facultas proxima intelligendi, et potentia a substantia distincta. Ita docet D. Thomas, 1 p., quæst. 54, art. 3, et tota ejus schola, et Alensis, et omnes scholastici, qui de anima et intellectu ejus ita sentiunt idem de Angelis docent, uno excepto Durando, in 2, d. 3, quæst. 5, qui cum in anima distinctionem admittat, quia est actus corporis, in Angelo, quia est substantia integra, illam negat. Quæ ratio est impertinens, et ideo non est dubium, quin eodem modo de Angelis, quo de anima philosophandum sit. Et ita Dionysius, cap. 11, de cœlesti Hierarch., etiam in summis spiritibus creatis distinguendo dicit esse tria, substantiam, virtutem et operationem. Quem imitatur Anselmus, de Casu diaboli., capit. 8, dicens, voluntatem Angeli non esse substantiam, licet sit aliqua essentia, eademque ratio est de intellectu. Et ibi evidenter supponit, quoad hoc eandem esse rationem de Angelis, et de anima nostra. Unde mihi semper persuasum habui, necessitatem hujus potentia a substantia distinctæ oriri ex limitatione substantiæ creatæ, et ideo in omni spiritu creato, quantumcumque perfecto, illam distinctionem ponimus. Atque hinc merito Cajetanus id extendit ad omnem etiam spiritum creabilem, quia si creabilis esset Angelus, qui connaturali modo intelligere posset sine intellectu distincto a sua substantia, nulla probabili ratione divinare possemus, talem Angelum non esse factum, imo credibilis esset, vel omnes, vel plures Angelos creatos hujusmodi esse. Unde non videntur mihi constanter loqui, qui admittunt, fieri posse spiritus intelligentes per suam substantiam et probantes, Angelos factos non esse tales, quia creaturæ limitatæ sunt. Sed de hac re dixi late dicta disp. 18, Metaphysicæ, sectione 3, et infra tractando de anima aliquid addemus.

3. *Secunda conclusio.* — *Actus intelligendi est distinctus a substantia Angeli.* — Dico secundo, etiam actum intelligendi esse rem distinctam a substantia Angeli. In hoc major est concordia inter theologos cum D. Thoma, dicta q. 54, art. 1 et 2, et Magistro, in 2, d. 3. Et sumitur ex citato loco Dionysii distinguentis in Angelis

operationem a substantia et a virtute, sicut etiam Anselmus supra, et de Concord. grat., et lib. arbr. paulo ante finem, distinguit voluntatem instrumentum et voluntatem usum, id est, potentiam et actum, quod etiam de ratione attingit, lib. de conceptu Virgin., capit. 4, idemque Damascenus tradit, lib. 2, de Fide, cap. 6. Et Leo papa, epist. 91, alias 93, ad Toribium, cap. 5, ait: *Neminem esse suam sapientiam, et quamvis ibi de hominibus loquatur, statim addit: Solus autem Deus nullius participationis indigus est.* Et similia fere habentur in Concilio Toletano 15, parum a principio. Quam vero efficacia hæc sint ad suadendam assertionem et in quo gradu illam probent, ex puncto sequenti constabit. Est autem hæc veritas communis etiam rationali animæ, unde potest rationibus generalibus probari, quas in tractatum de Anima relinquimus. Quia vero Commentator et nonnulli philosophi, licet concedant, in anima rationali intellectio nem esse aliquid distinctum a substantia ejus, de intelligentiis contrarium docent, ut disput. 35 Metaphysicæ, sectione 4, in principio retuli, ideo specialiter de intelligentiis veritatem hanc paucis ostendam, et quæ in dicto loco Metaphysicæ, numero decimo et sequentibus dixi, amplius declarabo.

4. *Explicatur conclusio præcedens.* — *Probatur.* — Nam duobus modis intelligi potest, substantiam aliquam spiritualem esse suum intelligere. Primo formaliter, et essentialiter, secundo identice tantum, non tamen essentialiter, nec formaliter, sicut motus est idem realiter cum mobili, licet de essentia ejus non sit. Et e contrario duobus modis potest intelligere distinguere a substantia rei. primo tanquam modus extra ejus essentiam existens, licet non sit res, vel qualitas omnino distincta, secundo potest distinguere realiter tanquam entitas condistincta. De priori modo identitatis certum omnino videtur, Angelum non esse suum intelligere. Quia si intellectio actualis esset de essentia Angeli, tam immutabilis esset in intelligendo, quantum est in essendo, seu in essentia, quia non posset mutari in intellectio, quin mutaretur in essentia. At constat, Angelum mutari in sua intellectio, non mutata essentia, vel substantia sua, ergo. Probatur minor, tum quia multa cognoscit in habitu, quæ non semper actu considerat, quia vel non potest simul ad omnia attendere, vel quia non vult, tum quia futura contingentia non cognoscit, prius quam fiant, et postea illa potest intueri.

5. *Quid aliqui respondeant ad proximam probationem.* — Ad hoc autem responderi potest primo secundum doctrinam Aristotelis 12, Metaphysicæ, cap. 7, et sequentibus, non esse necessarium, ut intelligant omnia alia a se in particulari, sed unamquamque intelligentiam tantum cognoscere seipsam, et ea, quæ sine mutatione aliqua per seipsam cognoscere potest. Sic enim de primo motore ipse philosophatur 12, Metaphysicæ, cap. 9, text. 51, ubi de cæteris intelligentiis eodem modo sentire videtur. Quo posito cessat vis rationis factæ. Ad hoc autem dicimus imprimis, non constare, Aristotelem idem in hoc sentire de cæteris intelligentiis, quod de prima, quia de sola prima dicit esse perfectissimam, in qua perfectione modum illum cognoscendi fundat. Alias vero intelligentias dicit esse inferiores, et quomodo se habeant ad suum intelligere, non satis declarat. Deinde dicimus, si fortasse ita de Angelis sensit, et in hoc inferiores intelligentias primæ equiparavit, et graviter errasse, et sine fundamento, id dixisse, cum non sint æqualis perfectionis, ut ipse fatetur. Alia vero ratio, quam inducit, frivola est, nimirum, quod si intelligentia non esset suum intelligere, defatigaretur intellectio perpetua. Negatur enim sequela, quia intelligendi actus, licet sit ab Angelo distinctus, illi connaturalis est, et nihil lædit spiritualement naturam, et ideo sine defatigatione, imo cum jucunditate continuari semper potest, ut de visione beatifica fides docet.

6. *Altera responsio.* — Secundo responderi potest, licet Angelus intelligat omnia per suam substantiam, ita ut intelligere ejus sit ipsius essentia, ac proinde tam invariabilis, et immutabilis sit ejus intellectio, sicut ejus substantia: nihilominus posse ex parte objectorum variationem, vel augmentum, aut diminutionem admittere sine mutatione, vel augmento in entitate sua, vel aliquo reali modo intrinseco per solam habitudinem rationis ad talia objecta, quæ intentionaliter attingit. Sic enim vera theologia docet, Deum intueri præsentia, vel futura, quæ non intueretur, si futura non essent, sine variatione intrinseca in suo intelligere. Quod Averroes, et alii non intellexerunt, et ideo ignorationem aliquarum rerum mutabilium, et contingentium Deo tribuerunt, et ut illi concederent perfectionem immutabilitatis in cognoscendo, eidem perfectionem universalissimæ scientiæ denegarunt, vel, quod perinde est, ignorantiam, vel insciam aliquarum rerum in eo cogitarunt.

Decepti autem sunt, quia utraque perfectio est ad excellentiam divinæ intelligentiæ necessaria, et non sunt illæ perfectiones simul repugnantes, seu impossibiles, ut contra eosdem philosophos docui disp. 30 Metaphysicæ, sect. 16, n. 40. Ergo pari ratione in cæteris intelligentiis duæ illæ perfectiones componi poterunt, et consequenter ex eo, quod cognitio Angeli ad ea extendatur, quæ variabilia sunt, non sequitur esse in se mutabilem, et consequenter nec sequitur esse extra essentiam vel substantiam Angeli.

7. *Dicta responsio rejicitur.* — Respondetur, comparisonem et æquiparationem nullius esse momenti, est enim in hoc puncto inter Deum et Angelos ratio longe dissimilis. Primo quidem quia illa perfectio, et eminentia divinæ intellectiois convenit Deo ex infinita perfectione sua, estque adeo excellens, ut humanus intellectus capere non possit, quomodo eadem intellectio in se omnino necessaria et immutabilis, plura libere repræsentare possit, nulla mutatione, vel additione, aut diminutione facta in ipsa. Intellectio autem angelica non attingit illam infinitatem, vel simplicitatem divinæ intellectiois, ergo nec potest illi cum fundamento, aut verisimilitudine tribui illa perfectio. Deinde proprium est Dei, ut solam substantiam suam tanquam primarium, et (ut ita dicam) directum objectum intueatur, alia vero, quæ extra ipsum sunt, secundario et quasi per resultantiam ex sui comprehensione intelligat, ergo etiam est proprium Dei, ut eodem actu intelligendi in se immutato objecta variabilia et diversos eorum status futuri, præsentis, aut præteriti intueatur, ergo non potest Angelus tantam varietatem habere in cognitione ex parte objecti sine aliqua mutatione ex parte sui actus. Primum antecedens probatur, quia sola substantia divina est causa suprema eminenter continens rationes omnium rerum, sed ex hac eminentia provenit, ut comprehendendo se, omnia alia comprehendat et sicut sunt, intueatur, ergo etiam est illi proprium, omnia in se dicto modo cognoscere. Angelus enim cum non contineat eminenter omnia, nec sit necessaria causa cæterarum rerum, non potest ex vi cognitionis sui reliqua omnia cognoscere, ut infra latius dicemus. Prima vero consequentia probatur, quia intellectio divina inde maxime habet, ut in se invariabilis existens omnia variabilia immutabiliter intueatur, quod sese immutabiliter videt, et se comprehendendo, cætera omnia prout sunt, naturaliter repræ-